

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 1, p. 875-888, January 2013

**DİVAN ŞAİRİNİN “BEHRÂM” A BAKIŞI ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER**

THE VIEWPOINT OF DIVAN POETS ABOUT BEHRÂM

Arş. Gör. İsa IŞIK

*Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü*

Abstract

The Divan Literature is a literature, which Turks formed between 13th and 19th centuries, whose effects have continued to the present day and which has Islamic thought in its basis. This literature, which has generally been fed by Islamic culture has been affected by various resources. Among these resources we can primarily mention Islamic facts and figures. The history of prophets and mystical thinking are amongst the sources to affect the Divan poets. Components that are parts of the Turkish history and culture, traditions and customs, the way of life that is led by the common people, local elements and mythological factors are all the building stones of this specific genre of literature.

It is of vital importance to know about and be conscious of such references in order to have a better understanding of texts of The Old Turkish Literature. Mythological elements constitute a considerable part of the sources

mentioned above and the Persian mythology, with all its heroes and concepts, is an obvious basis. In this respect Firdevsi's "*Şehnâme*" is exceptionally crucial. In course of time this book became an inspirational source for Turks just as it had been one for Iranians both historically and culturally. As a consequent the figures and incidents mentioned in *Şehnâme* were reused and transformed by Divan poets among which we can make mention of Behrâm. In this article, both the usage of the name of Behrâm as a mythological person and the meanings it suggests have been described through quotations from Divan poetry. When samples were made, various divans were benefited from. Therefore, it has been defined why and how various Divan poets used Behrâm in their poetry and the viewpoint of the Dîvan poets about Behrâm has been tried to be explained.

Key Words: Divan poetry, Şehnâme, Behrâm, Persian mythology

Öz

Divan edebiyatı, Türklerin 13. ve 19. yüzyıllar arasında oluşturdukları, etkileri günümüze kadar devam eden, temelinde İslam düşüncesinin bulunduğu bir edebiyattır. İslam kültüründen beslenen bu edebiyat, muhtelif kaynaklardan etkilenmiştir. Bu kaynakların başında genellikle İslam tarihiyle ilgili olaylar ve kişiler gelir. Peygamberler tarihi ve tasavvuf düşüncesi Divan edebiyatı şairlerini etkileyen önemli kaynaklardandır. Türk tarihi ve kültürüyle ilgili unsurlar, gelenek ve görenekler, halkın yaşam tarzı, mahalli unsurlar, mitolojik öğeler bu edebiyatın oluşumunda temel yapı taşlarıdır.

Eski Türk Edebiyatı metinlerini anlamak ve anlamlandırmak için bu edebiyatı besleyen kaynakları bilmek ve tanımak gerekir. Bu kaynaklar içerisinde mitolojik öğeler önemli bir yere sahiptir. Mitolojik öğeler içerisinde, Fars mitolojisinin kahramanları ve kavramları Divan edebiyatı şairlerinin etkilendiği ve faydalandığı temel kaynaklardandır. Bu bağlamda Firdevsi'nin *Şehnâmesi* müstesna bir yerdedir. İranlılar için tarihi ve kültürel anlamda büyük öneme sahip olan "*Şehnâme*", zamanla Türk şairler için de bir ilham kaynağı haline gelmiştir. Böylece, *Şehnâme* kaynaklı kişiler ve olaylar Divan şairlerinin, şiirlerinde kullandıkları isimler ve konular olmuştur. Bunlardan biri de Behrâm'dır. Bu makalede; "Behrâm" isminin Divan edebiyatında gerek mitolojik bir şahıs olarak kullanımı ve gerekse çağrıştırdığı değişik anlamlar, örnekleriyle açıklanmıştır. Örnekleme yapılrken değişik divanlardan faydalanılmıştır. Böylece, Divan şairlerinin "Behrâm" ismini şiirlerinde ne amaçla ve nasıl kullandıkları tespit edilmiş, Divan şairinin "Behrâm"a bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Şehnâme, Behrâm, Fars mitolojisi

GİRİŞ

Divan edebiyatı, Türklerin Müslüman olduktan sonra oluşturdukları, çeşitli kaynaklardan beslenerek yüzyıllar boyu gelişimini sürdürmüş bir edebiyattır. 19.

yüzyıla kadar varlığını güçlü bir şekilde sürdürmüş olan bu edebiyatın etkileri günümüze kadar ulaşmıştır.

Divan edebiyatının kaynakları arasında İslam kültürünün bilim dalları, İslam tarihi, İran mitolojisi, Türk tarihi ve milli kültür unsurları önemli yer tutar (Mengi, 2012: 23). Divanlar, mesneviler, şiir mecmuaları ve mensur eserler Divan edebiyatının birinci dereceden kaynaklarıdır. Edebiyat bilgi ve teorisiyle ilgili eserler, biyografik eserler, ansiklopediler, kavram ve terim ansiklopedileri/ sözlükleri, sözlükler, edebiyat tarihleri, antolojiler ve kataloglar da bu edebiyatın önemli kaynaklarından (Horata, 2009: 17-50).

İslâm'ın yayılması pek çok toplumun, kültürel yapısını önemli ölçüde etkiler. Hiç şüphesiz bu etkilenmenin en fazla olduğu toplumların başında Türkler ve İranlılar gelir. İranlılar İslamiyet'i tanıdıktan sonra İslâm etkisindeki Farsçayla yeni bir edebiyat oluştururlar. Fars edebiyatının oluşturduğu ürünlerden Türkler büyük ölçüde etkilenirler. Ve başlangıçta Fars edebiyatından da etkilenerek gelişen Divan edebiyatı, zamanla Türklerin mükemmel ve orijinal eserler verdiği bir edebiyat haline alır. Bu bağlamda Fars edebiyatını besleyen temel kaynaklar Türk edebiyatını da besleyen temel kaynaklar olur. Böylelikle Fars edebiyatını besleyen mitolojik kişiler, olaylar, efsaneler, söylentiler Eski Türk Edebiyatı'nın önemli kaynakları haline gelir.

"Doğu kültürüne ait kimi mitolojik öğeler, imgesel değerleriyle, her devir Türk şiirine kaynak teşkil eder" (Şişman ve Kuzubaş, 2012: 15). Bu kaynaklar içinde *Şehnâme* müstesna bir yerdedir. Tuslu şair Firdevsî'nin eseri *Şehnâme* yüzyıllar boyunca İslam kültüründe, halk arasından, seçkin saray çevrelerine dek her düzeyde tanınıp sevilmiş, bir edebiyat klasiği ve bir yazı anıtı olmuştur. Eser, İslam öncesi İran'ın efsanevi ve tarihi şahlarının ve onlara sadakatle bağlı beylerin efsane tarihlerini anlatan bir destandır (Tanındı, 2008:268). "1020 yılında yazılan bu büyük destan İranlıların İslam'dan önceki bin yıllık tarihini ihtiva eder" (Okuyucu, 2011: 192). "*Şehname* aslında, mitolojik vasıftaki nasihatler, tarihsel olaylar, ahlaksal doktrinler, hikmet, söylenceler ve şairane betimlemeler, bununla birlikte Firdevsî'nin geçmişine ilişkin detayları ele aldığı bir mecmuadır" (Korkmaz, 2010: 14). "*Şehnâme* gerek İran, gerekse Türk edebiyatında kahramanlık mesnevileri için vazgeçilmez bir örnek olmuş ve edebiyat tarihinde özgün yerini almıştır" (Yıldırım, 2009: 40). "Eserin yazıldığı dönemde ve daha sonraları rağbet görmesi, zamanla, Sistan Bölgesi'nde; *Samnâme*, *Gürşabnâme*, *Ferâmurznâme*, *Cihangirnâme*, *Behmennâme* ve *Berzunâme* gibi eserlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu eserler de bölgede yetişen kahramanların hayatlarını işlemişlerdir. Böylece edebiyatta 'Şehnâmecilik' şeklinde yeni bir tür meydana gelmiştir" (Çiftçioğlu, 2002: 58). "Anadolu'da, *Şehnâme* yazma geleneği, ilk olarak Türkiye Selçukluları döneminde ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyılın ilk yarısında, Emir Ahmet Kâni'î tarafından Selçuklular *Şehnâmesi*'nin te'lifi ile başlayan

gelenek, zamanla Karamanlılar tarafından da devam ettirilmiştir" (Çiftçiöğlü, 2002: 57).

Şehnâme ve buradaki kişiler ve olaylar zamanla Türk şairlerin telmihler, mecazlar ve diğer edebi sanatlar yoluyla başvurdukları unsurlar olmuştur. Cem, Feridun, Zal, Rüstem, Keykubad, Kiyumers, Huşeng, Keykavus, Sührab, Siyavuş, Keyhüsrev, Dahhak, Behmen, Hümay, Dara, İskender, Behrâm, Kubad, Nuşirevan, Hüsrev-i Perviz gibi Şehnâme kaynaklı kişileri tanımadan Divan şiirini anlamlandırmak oldukça zordur. "Kimisi güç ve kudretin kimisi zevk ve eğlencenin sembolü olan bu isimlerin edebiyata girmesi Firdevsi'nin meşhur eseri tesiriyledir" (Okuyucu, 2011: 191-192). Bu bağlamda Fars mitolojisi Eski Türk Edebiyatı'nın önemli kaynaklarından biridir. Şehnâme'de adı geçen kahramanlardan 'Behrâm' da Divan şairlerine ilham kaynağı olan konulardan biri olmuştur. "Arapça ve Farsça güzel şiirleri olan Behrâm'ın hayat hikâyesi, av ve aşk maceraları Firdevsi'nin Şahnâme, Nizâmî-yi Gencevî'nin *Heft Peyker*, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin *Heşt Behişt*, Ali Şîr Nevâî'nin *Seb'a-yi Seyyâre* adlı mesnevileri yanında birçok menkıbe ve minyatüre de konu olmuştur" (Yıldırım, 2012: 319). "İlk kez Genceli Nizâmî'nin *Taberi* ve Şehnâme'den yararlanarak ele aldığı, aynı zamanda da tarihi gerçeklere dayanan bu konuyu, daha sonra Anadolu Türk şairleri üzerinde pek çok etkileri görülen Emir Hüsrev Dihlevî (1253-1325) *Heşt Behişt* adı ile yine mesnevi tarzında işlemiştir" (Kut, 1972: 127).

"Behrâm İran şahlarından biridir ve hayatı, ölümünden sonra, yarı tarihî, yarı destanî, yarı masal öğeleriyle süslenerek çeşitli şairler tarafından anlatılmıştır. Babası Yazdçürd'ün yerine tahta geçen Behrâm güçlü, kuvvetli, akıllı, adil, yardımsever, ava ve eğlenceye düşkün birisidir" (Demirel, 2001: 187-217). "*Heft Peyker* mesnevisi, konusunu İran'ın ünlü Sasanî hükümdarlarından Behrâm-ı Gûr'un tarihî, destanî hayatından almıştır" (Demirel, 2009: 4). "V. Behrâm (Behrâm-ı Gûr)'ın aşk ve av maceralarını konu alan *Heft Peyker* mesnevîsi ilk defa Nizâmî tarafından yazılmıştır. İran edebiyatında daha sonra konuyu Hüsrev-i Dihlevî *Heşt Behişt* adlı eserinde, Rai Hidayetullah *Heft Peyker'inde*, Derviş Eşref Merağî *Heft Evreng'inde* ve Hatifî *Heft Manzar'ında* işlemişlerdir... Türk edebiyatında ise *Heft Peyker* (Behrâm-ı Gûr) konulu mesnevîler daha çok Nizâmî'nin eseri tanzir ya da tercüme edilerek oluşturulmuştur. Bu mesnevîler, bazen hamseler içinde, bazen de müstakil bir eser olarak kaleme alınmışlardır. Türkçe yazılmış ve metinleri elde bulunan *Heft Peyker*ler şunlardır: Aşkî'nin *Heft Peyker'i*, Nevaî'nin *Seb'a-i Seyyâre'si*, Behiştî'nin *Heft Peyker'i*, Ahmed-i Rıdvân'ın *Heft Peyker'i*, Atayî'nin *Heft Hân'ı* ve Subhizâde Feyzî'nin *Heft Seyyâre'si*. Ayrıca Emin Yümnî'nin mensur bir *Heft Peyker* çevirisi vardır" (Güzelova, 2006: 36).

Görüldüğü üzere Behrâm ismi Divan edebiyatında birçok şaire ilham kaynağı olmuş, bu konuda müstakil mesneviler yazılmıştır. Mesnevi nazım biçimi dışında birçok şair, Behrâm ismini değişik vesilelerle divanlarındaki kasideler başta olmak üzere değişik nazım biçimlerinde telmih, teşbih ve diğer edebi sanatlar yoluyla ele almışlardır. Behrâm, divanlarda bazen mitolojik bir öge olarak kullanılırken kimi zaman da sözcüğün çağrıştırdığı farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu anlamların neler

olduğuyla ilgili ilerleyen bölümlerde bilgi verilecektir. Bu makalede ele alınan konu, değişik yüzyıllardan seçilen divanlarla sınırlandırıldı. Ahmedî, Bâkî, Hayâlî, Nailî, Nef'î, Şeyh Gâlib, Nedim, Kara Fazlî, Mostarlı Ziyaî, Kelâmî, Nâil Abbas, Nâşid, Süheylî divanlarından faydalandı. Böylece muhtelif divanlarda muhtelif şairlerin Behrâm'a bakış açısı tespit edilmeye çalışıldı.

DİVAN ŞAİRİNİN BEHRÂM'A BAKIŞI

Behrâm sözcüğü Divan şairleri tarafından değişik vesilelerle kullanılan bir sözcüktür. Bu kelimenin birçok anlamı içinde en çok kullanılanları şunlardır: Güneş yılında her ayın 20. günü. Bugünün işlerini düzenlemekle görevli melek. Sasanîler soyundan İranlı bir hükümdar. Bu hükümdar 420'de tahta çıkıp 20 yıl saltanat sürmüştür. Gûr, yani yaban eşeği avına merakından dolayı kendisine Behrâm-ı Gûr lakabı verilmiştir. Rivayete göre yine bir av esnasında yaban eşeği kovalarken bir çukura düşerek ölmüştür. Gûr aynı zamanda mezar, çukur demektir. Behrâm, özellikle kahramanlıklarından dolayı şairler tarafından anılmıştır. Ayrıca Merih yıldızı anlamında da kullanılmıştır (Pala, 1999: 63). "Kuvveti, cesareti ve adaleti ile meşhurdur" (Levend, 1984: 162). "Behrâm-ı Gûr, Ermenistan topraklarının tamamını Sasani egemenliği altına almış, egemen olduğu bölgelerde din özgürlüğü ilan etmiştir" (Yıldırım, 2012: 319). "Onbeşinci Sasani hükümdarı olan Behrâm Gûr bin Yezdicerd bin Behrâm bin Şapur, I. Yezdicerd'in oğludur... Erdeşir-i Babekan ile Nuşirevan'dan sonra İran halkı tarafından en sevilen hükümdardır" (Yıldırım, 2008: 148).

Bütün bu tespitlerin yanında, bu çalışmada Behrâm isminin değişik şairlerin divanlarında daha çok hangi anlam çerçevesi içerisinde ve hangi sebeplerle kullanıldığı tespit edilmeye çalışıldı. Yapılan incelemeler sonucunda Behrâm isminin Divan şairlerinin divanlarında kullanımı üç başlık altında incelendi:

1. Behrâm-ı Gûr: Saltanat ve Ölüm
2. Şair, Patron ve Behrâm
3. Behrâm: Merih Yıldızı

1. BEHRÂM-I GÛR: SALTANAT VE ÖLÜM

'Behrâm' ismi birden fazla anlamı ihtiva eden bir sözcüktür. Divan edebiyatı şairleri divanlarında, daha çok kaside nazım biçimiyle yazmış oldukları şiirlerinde bu sözcüğü değişik vesilelerle kullanmışlardır. Kasideler dışında diğer nazım biçimlerinde de bu sözcük değişik anlamları çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Divanlarda tespit ettiğimiz muhtelif beyitlerde Behrâm sözcüğü birçok yerde

'Behrâm-ı Gûr' tamlamasıyla birlikte kullanılmıştır. Şairler, bu şiirlerinde 'gûr' sözcüğünün mezar anlamını da dikkate alarak dünyanın geçici bir mekân olduğunu anlatırlar. Bazı beyitlerde "gûr" sözcüğü kullanılmasa da bu kelimeyle eş ve yakın anlamlı kelimeler kullanılarak Behrâm-ı Gûr kıssası hatırlatılmaktadır. Bu beyitlerde Behrâm'ın gücü ile ölüm arasında bir tezat kurulur. Kısaca, insan Behrâm kadar güçlü de olsa muhakkak ölümü tadıcıdır, mesajı verilir.

Ahmedî dünyanın gelip geçici olduğunu belirterek güçlü padişahlardan Erdeşir'in ve Behrâm-ı Gûr'un da akıbetlerinin ölüm olduğunu belirtir. Behrâm vaktinin çoğunu yaban eşiği avlamakla geçiren bir padişah olduğu için kendisine 'Behrâm-ı Gûr' lakabı verilmiştir. Ayrıca 'gûr' sözcüğü mezar anlamında da kullanılan bir sözcük olup bu beyitte kullanılan ilk 'gûr' sözcüğü mezar anlamındadır. Ölüm aslanı Erdeşir'i zebun ederken mezar Behrâm-ı Gûr'u avlamıştır.

Şîr-i merg Erdeşîr'i kıldı zebûn

Gûr Behrâm-ı Gûr'ı itdi şikâr

Ahmedî (K.21/ 16)¹

Bâkî yeryüzünü bir av yerine benzetir. Bu av yerinde insanoğlu ne kadar avlansa da en son yeryüzü tarafından avlanacak kişi konumuna gelecektir. Nice güçlü padişahları barındıran bu yeryüzü en sonunda hepsini avlayarak yerin altına almıştır. Behrâm-ı Gûr ve Erdeşir buna örnektir. Her saltanatın bir sonu olduğu gibi onların da saltanatı ölüm eliyle son bulmuştur.

Behrâm-ı vakti gûra yitürdi bu saydgâh

Var işigine hidmet-i Şâh Erdşîri gör

Bâkî (M.7/ 4)

Dünyanın geçici olması her şeyin oyundan ibaret olarak algılanmasına vesile olur. Çünkü insanın bu dünyadan götürebileceği hiçbir şey yoktur. Bu bağlamda Bâkî insanoğlunun cihan mülkünden hiçbir şey götüremeyeceğini söyleyerek gücü ve ihtişamıyla yeryüzünde dolaşan Behrâm-ı Gûr gibi kişilerin de en son dünyadan alacakları hissenin bir kefenden ibaret olduğunu imler.

Cihân mülkünden ey Bâkî ne hâsıl

Bilürsin behre-i Behrâm-ı Gûr

Bâkî (G.511/ 5)

Hayâlî Bey de insanın yeryüzünde Şâh Behrâm kadar güçlü de olsa sonunun mezar ve ölüm olduğunu vurgular.

¹ Bu makalede bazı kısaltmalar yapılmıştır: K. Kasideyi, G. Gazeli, TB. Terkib-i Bendi, T. Tarihi, M. Musammâtı simgelemektedir. Ayrıca, bu çalışmada divanlardan yapılan alıntılarda, parantez içinde verilen numaralardan ilki alıntılanan beytin şiir numarasını, ikincisi ise beyit numarasını göstermektedir.

Gerekse kuvvet-i bâzûda Şâh Behrâm ol

Bu Zâl-i dehr eder menzilini âhir gûr

Hayâlî (K.1/8)

Aşağıdaki beyitte geçen ‘dahme’ sözcüğü ‘mezar, kabir, türbe’ anlamlarında kullanılan bir sözcük olup ‘gûr’ kelimesini çağrıştırmaktadır. Şair, mezarlarda yatan bir değil, binlerce Behrâm ve Behrâm gibi saltanat sürmüş insanın bulunduğunu vurgulamaktadır.

Garîb dahmedir ey Nâ’îlî bu heft evreng

Ki bir değil nice Behrâm-ı bî-huceste yatır

Nailî (G.99/5)

Dünya gelip geçici bir mekândır. Bu yüzden dünya ile aldanmamak gerekir. Çünkü Behrâm-ı Gûr gibi bir kişinin bile büyük saltanatı sona ermiş, zeval bulmuştur.

Refî’ imiş tutalım Nâ’îlî bu heft iklîm

Zevâl-i devlet-i Behrâm-ı Gûru n’eyleyelim

Nailî (G.242/5)

Mostarlı Ziyâî insanın dünya üzerinde geçici olduğunu, dünyanın hiç kimseyi üzerinde barındırmayan bir han olduğunu anlatırken Sam ve Behrâm gibi iki kahramanı örnek verir. Sam, Hz. Nuh’un oğullarından olup oldukça güçlü bir insandır, Zal’in babasıdır. Ayrıca Hz. İsa’nın dirilttiği insanlardan birinin de Sam olduğu rivayet edilir. Şair, bu bağlamda insanın ne kadar güçlü de olsa ölüm karşısındaki çaresizliğini dile getirmiştir. Behrâm da ömrünü avlanarak geçirmiş güçlü, kudretli bir padişahdır. Fakat ne kadar iyi bir avcı da olsa ecel avı onu da avlamıştır.

Niçe girdi destine cellâd-ı mevtün Sâmu gör

Dâmına düşdi ecel sayyâdınun Behrâmı gör

Mostarlı Ziyâî (G.136/ 1)

Kelâmî, terkeb-i bendinde Behrâm ve Sam’ın sadece bahtlarının ve itibarlarının kaldığını, günü geldiğinde onların da dünyadan el çektiğini belirterek bundan ibret alınması gerektiğini anlatmaya çalışır.

Kalmış numûne gör fezâ-yı vücûdda

İkbâl ü câh şevket-i Behrâm u Sam'dan

Kelâmî (TB.1-VI/ 5)

Görüldüğü üzere, "Behrâm-ı Gûr" tamlaması değişik şairler tarafından genellikle Behrâm'ın saltanatı ile ölüm arasındaki tezdâ gözler önüne sermek için kullanılmıştır. İnsan, bu dünyada ne kadar büyük bir saltanata sahip olsa da akıbeti ölüm olacaktır. İnsan, dünyanın en iyi avcısı da olsa en son ölüm eliyle av olacaktır.

2.ŞAİR, PATRON VE BEHRÂM

"Doğu edebiyatında şairin himâye, inâyet arayışı, özel bir düzenleme ve kalıp içinde patrona sunduğu övgü, kasîde nev'î içinde ifadesini bulur. Kasideler, başta Tanrı'nın rızâsını, Peygamberin, velilerin şefaatinin ve bu dünyada patrimoniyal siyasî güç sahiplerinin himâye ve inayetini kazanmak için yazılırdı" (İnalçık, 2003: 23). Divanlardan tespit edilen birçok mısradâ, özellikle kasidelerde, Behrâm ismi genellikle şair-patron diyalogu bağlamında kullanılmıştır. Şairler, çoğu zaman Behrâm'ın saltanatını patronun/memduhun saltanatı karşısında ednâ bir düzeyde görmüşlerdir. Kimi zaman da Behrâm ismi kahramanlık ve şecaatin bir timsali olarak ele alınmış; şairler, methettikleri kişilerle Behrâm'ın saltanatını eş değerde görmüşlerdir. Fakat çoğu zaman bu mısralarda şairler, patronunu/ memduhunu en yüksek methiyelerle överken onun karşısında Behrâm'ı ve saltanatını küçümsemiştir. Öyle ki şairin nazarında Behrâm gibiler memduha ancak bir bende yani köle olabilirler. Şairin gözünde Behrâm ve onun saltanatı her ne kadar yüksek olsa da patronun saltanatı karşısında bu yükseklik bir hiç mesabesinde dir.

Nef'î, kasidelerinde medhettiği kişileri överken *Şehnâme* kaynaklı kişilerden bahseder. İskender, Behrâm, Cem, Kahraman gibi kişilerle karşılaştırılan memduh değişik yönlerden bu kişilere üstünlük yönleriyle ön pana çıkarılır.

Hem bende-i dergâhın olurlarsa sezâdır

İskender ü Behrâm u Cem ü Kayser-i âlem

Nef'î (K.24/ 5)

Yegâne şehsüvâr-ı Kahramân-kevekb ki lâyıkdır

Felek ana silahdâr etse Behrâm-ı silahşoru

Nef'î (K.35/ 24)

Nef'î, aşağıdaki beyitte övdüğü kişiyi Behrâm'a benzetir, O'nunla eşdeğerde görür. O, şairin nazarında büyük cömertliğiyle bir güneş, yeryüzünü süsleyen bir ay, cihânı süsleyen bir şâh ve Behrâm olarak tasavvur edilir.

Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemîn-pîrâ mıdır

Behrâm-ı bî-pervâ mıdır yâ âfitâb-ı pür-kerem

Nef'î (K.16/ 24)

Şeyh Gâlib, övdüğü kişinin bir adım atmasıyla ok atan hünerli ellerin onun büyüklüğü karşısında boyun eğdiğini anlatır. Onun büyüklüğü karşısında çarh-ı güzînin Behrâmlarıyla (Behrâm kadar güçlü padişahlarıyla) övünmemesi gerektiği vurgulanır.

Bir ayak açdı ki baş egdi kemân-keşler bütün

Bir dahı nâz etmesin Behrâmınâ çarh-ı güzîn

Şeyh Gâlib (T.27/ 3)

Nedim Divanı'nın "Kıt'alar" bölümünde Behrâm ismi şairin medhettiği kişilerle karşılaştırılır. O'na göre memduhun kapısındaki en edna bendenin yani kölenin şevketi Behrâm'da yoktur. (15/1). Behrâm-savlet, Kahraman-heybet nice kudretli şâhlar memduhun yüce dergâhında hizmette bulunmakla övünür. (10/2) Memduhun oku Simurg gibi efsanevi bir kuşu bile kapabilecek güçtedir; elindeki kılıç da Behrâm'ı biçebilecek kudrettedir.

Behrâmı biçer dest-i celâlindeki şemşîr

Şîmurgı kapar dest-i celâlindeki nâvek

Nedim (6/16)

Behrâm, memduhun hançerinin parıltısını görse, gözleri yarasanın gözü gibi kamaşır. (K.10/35) Şair, memduhun elindeki kılıcın, Behrâm'ı korkutacak ve titretecek güçte olduğunu söyler.

Behrâma olur mâye-i teb-lerze-i dehşet

Destindeki şemşîr miyânındaki hançer

Nedim (K.32/10)

Kara Fazlî, memduhunun okunun korkusundan durmadan dolaşan Behrâm'ın O'na râm olacağını, Güstehem gibi güçlü bir pehlivanın can vereceğini, Tehemten'in de her şeyden el çekeceğini belirtir. Tehemten, İran kahramanı Rüstem'e verilen lakaptır.

Sehm-i sehminden olur Behrâm-ı bî-ârâm râm

Güstehem hem cân virüp tenden Tehemten el çeker

Kara Fazlî (K.11/ 19)

Şair, aşağıdaki beyitte aydan daha parlak biri olarak memduhunu tavsif ederken bu kişinin adının Behrâm olduğunu yüzünün de güneş kadar parlak olduğunu belirtir.

Cemâli mâh-ı âlemden münevver

Adı Behrâm bir hurşid-i rûhsâr

Kara Fazlî (T.2/ 3)

Nâil Abbas, cihanın rahat içerisinde olmasının sebebini memduhunun ihtişamına ve gücüne bağlar. İhtişamı ve büyüklüğüyle bilinen Behrâm bile onun kahır sesinden titremektedir.

Minnet Allâh'a cihân olmadadır asude

Sadme-i sâika-i kahrına lertzân Behrâm

Nâil Abbas (K.10/ 14)

Süheylî, memduhunu överken Behrâm ismini İran'ın mitolojik kahramanlarından Kahraman, Neriman, Erdeşir, Tahmures ile birlikte kullanarak hem memduhunu hem de mezkûr kişilerin yiğitliğini ve şecaatini ön plana çıkarır.

Kahramân-rezm ü Nerîmân-bezm ü Behrâm-intikâm

Erdeşîr-i şîr-dil Tahmûres-i gîtî-sitân

Süheylî (K.26/ 9)

Yukarıdaki mısralarda görüldüğü üzere Behrâm, şairler tarafından patronu övmek için kullanılan bir isimdir. Şairlerin maksadı patronu övmektir. Bu bağlamda, memduhu/ patronu, saltanatın ve gücün timsali olan Behrâm'la karşılaştırırlar. Bu karşılaştırmalarda isim olarak sadece Behrâm değil, aynı zamanda yine gücün ve saltanatın timsali olarak ün yapmış Kahraman, Neriman, Erdeşir, Tahmures, Cem gibi isimler de kullanılır. Şairler, genel olarak memduhu bu kişilerden daha güçlü ve kudretli olarak tanıtır.

3.BEHRÂM: MERİH YILDIZI

Divan şairleri Behrâm ismini yıldız anlamında da kullanmışlardır. Bu yıldız Merih yıldızıdır. "Feleğin başkomutanı mesabesinde. Elinde bir kılıç veya hançer ile tasvir edilir" (Pala, 1999: 285). Şairler, bazı mısralarında Behrâm'la birlikte Zühre, Bercis, Keyvân, Müşteri gibi sözcükleri de kullanmışlardır. Bu sözcükler daha çok terim anlamlarıyla yıldız ve gezegen anlamlarında kullanılmıştır.

Ahmedî, Behrâm sözcüğünü Bercis kelimesiyle aynı beyitte kullanarak 'Behrâm'ın 'yıldız' anlamını hatırlatmaktadır.

Ola Bercîs ayağun tozına cândan müşterî
Kamu ser-keşlikle oldı hükmüne Behrâm râm
Ahmedî (TB.2/ 7)

Şeyh Gâlib aşağıdaki beyitte hüsn-i talil sanatını da kullanarak memduhun sabah tahtına şevketli oturuşu karşısında Zühre, Bercis ve Behrâm'ın onun ihtişamı karşısında dizildiğini belirtir.

Oturmuş tahtgâh-ı subha pür-şevket mehâbbetle
Dizilmiş karşısında Zühre vü Bercîs ü Behrâmı
Şeyh Gâlib (K.18/ 3)

Kara Fazlî, bir kasidesinde Behrâm'ın ancak memduhunun kapısında silahdar olarak hizmet edebileceğini söyler. Şaire göre Behrâm memduhunun kapısında silahdar olmayı dilemektedir. Behrâm'ın gökyüzünde bir yıldız olarak durmasının sebebi de memduha kılıçdar olarak hizmet etmek istemesinden kaynaklanır.

Bir silah-dâr ola kapunda diler kim Behrâm
Tig-dâr olduğu eflâkde oldur her ân
Kara Fazlî (K.13/ 46)

Nâşid, medh ettiği sultanın bin sultan gücünde şahlar şahı olduğunu belirtir. Keyvân yani Zühal yıldızı ona kapıcı iken Behrâm yani Merih yıldızı ona ancak alçak bir köle olabilir.

Sultân bin sultândır şâh-ı şehen-şâhândır
Keyvân ana der-bândır Behrâm bir ednâ nöker,
Nâşid (K.29/ 3)

Görüldüğü üzere Divan şairleri Behrâm ismini kimi zaman da Zühre, Bercis, Keyvân, Müşteri gibi diğer yıldız ve gezegen isimleriyle birlikte kullanarak "Merih yıldızı" anlamında da kullanmışlardır.

SONUÇ

Divan edebiyatı çeşitli kaynaklardan beslenerek yüzyıllar boyu gelişimini ve varlığını güçlü bir şekilde sürdürmüştür. Bu edebiyatın etkileri günümüze kadar ulaşmıştır. Bu edebiyat, İslâmi temelleri olan bir edebiyattır. Peygamberler tarihi,

İslâm tarihi, tasavvuf düşüncesi bu edebiyatın yararlandığı temel kaynaklardır. Mahalli unsurlar ve Fars mitolojisi de Divan edebiyatının temel yapı taşlarıdır.

İranlılar için muhteşem bir kültür hazinesi olan *Şehnâme*, gerek İran edebiyatında gerek Türk edebiyatında önemli bir kaynak olmuştur. Divan edebiyatı şairleri, *Şehnâme* kaynaklı kişiler ve olaylardan etkilenecek bunları şiirlerinde işlemişlerdir. Bu kişilerden biri de Behrâm'dır. Behrâm'ın hayat hikâyesi birçok mesneviye konu olmuştur. Bunun yanında, Behrâm birçok Divan şairinin divanında değişik vesilelerle zikrettiği bir isimdir. Divan şairleri bu isme farklı anlamlar yükleyerek değişik vesilelerle divanlarında kullanmışlardır. "Behram-ı Gûr", tamlaması cesaret ve saltanatın timsali olarak kullanılırken aynı zamanda dünyanın gelip geçiciliğini ve ölümü anlatan ve hatırlatan bir isim olmuştur. Behrâm ismi aynı zamanda şairin memduhunu diğer bir deyişle patronunu övmek için kullandığı bir isimdir. Şair, memduhunu kimi zaman Behrâm'a eşit derecede görürken çoğu zaman Behrâm'dan ve O'nun saltanatından çok daha güçlü biri olarak tanıtmıştır. Ayrıca Behrâm sözcüğü Divan şiirinde "Merih yıldızı" anlamında da kullanılmıştır. Şairler, bu sözcüğü "Merih yıldızı" anlamında kullanırken bazı mısralarında Behrâm'la mütenasib olarak Zühre, Bercis, Keyvan, Müşteri gibi yıldız ve gezegen isimlerine de yer vermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmedî, *Dîvân* (Haz.: Yaşar Akdoğan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1128334/h/ahmedidivaniyasarakdogan.pdf>, (ET: 20.12.2012).
- Bâkî, *Bâkî Dîvânı* (Haz.: Sabahattin Küçük), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-128335/h/bakidivanisabahattin-kucuk.pdf>, (ET: 20.12.2012).
- ÇİFTÇİOĞLU İsmail, "Karamanlı Dönemi Şehnâme Yazarları ve Eserleri Üzerine", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002; 4(2):57-66.
- DEMİREL Şener, Behiştî'nin Heft Peyker Mesnevisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215442/h/giris.pdf>, (ET: 27.12.2012)
- DEMİREL Şener, Heft-Peyker Mesnevisinin Tematik Açıdan İncelenmesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 2001, S:9, 187-217.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1995.
- GÜZELOVA Hanzâde, "Abdî'nin Bilinmeyen Bir Mesnevîsi: Heft Peyker Tercümesi", *bilig*, Yaz / 2006, sayı 38: 35-49.

- Hayalî Bey, *Hayalî Bey Divanı* (Haz.: Ali Nihad Tarlan), Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- HORATA Osman, "Kaynaklar", (Ed. Mustafa İsen), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.
- İNALCIK Halil, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003.
- Kara Fazlî'nin *Hayatı Eserleri Edebi Kişiliği ve Dîvânı* (Haz.: Mustafa Özkat), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.
- Kelâmî, *Kelâmî Dîvânı* (Haz.: Mustafa Karlıtepe), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- KORKMAZ Mehmet, *Zerdüş Dini İran Mitolojisi*, Alter Yayınları, Ankara 2010.
- KUT Günay, "Aşkî ve Heft Peyker Çevirisi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1972. Ankara: TDK, 1973:127-151.
- LEVEND Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- Mostarlı Ziya'î, *Mostarlı Ziyâ'î Dîvânı* (Haz.: Müberra Gürgendereli), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213638/h/metin.pdf>, (ET: 28.12.2012).
- Nail Abbas Paşa'nın *Hayatı, Sanatı ve Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni* (Haz.: Ahmet Kırıcı), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.
- Nailî, *Nailî Divanı* (Haz.: Haluk İpekten), Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- Nâşid, *Dîvân* (Haz.: Ömer Zülfe), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1998: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215485/h/nasidmetin.pdf>, (ET: 28.12.2012).
- Nedim, *Nedim Divanı* (Haz.: Muhsin Macit), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292562/h/nedim-divani.pdf>: (ET: 05.01.2013).
- Nef'î, *Nef'î Divanı* (Haz.: Metin Akkuş) Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- OKUYUCU Cihan, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İst. 2011.
- PALA İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

Süheyli, *Dîvân* (Haz.: Esad Harmancı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215254/h/girismetin.pdf>, (ET: 03.01.2013).

Şeyh Gâlib, *Şeyh Gâlib Dîvânı* (Haz.: Naci Okçu), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-128451/h/metin.pdf>, (ET:03.01.2013).

ŞİŞMAN Bekir ve KUZUBAŞ Muhammet, *Şehname'nin Türk Kültür ve Edebiyatı'na Etkileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.

TANINDI Zeren, "Sultanlar, Şairler ve İmgeler: Şehnâme-i Firdevsi'nin Mukaddimesi'nin Resimleri", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 15, 2008/2 , s.267-296.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

YILDIRIM Nimet, "Firdevsi ve Şahnâme", *Şahnâme* (Çeviren: Necati Lugal), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2009, s.15-45.

YILDIRIM Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2008.

YILDIRIM Nimet, *İran Edebiyatı*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012.